

гегельянства? Бо стає очевидним, що право не лише позитивний факт, але і ідея, поняття і, окрім того, певний ціннісний критерій. Воно неминуче має інтелектуальні і моральні виміри. На відміну від суто інтелектуальних і моральних критеріїв, право мусить застосовуватися на практиці, але, на відміну від суто матеріальних явищ, воно складається з ідей і цінностей, які узгоджуються з іншими, неправовими ідеями і цінностями суспільства, тобто з його ідеологією в цілому.

Таким чином, у своєму визначенні і дослідженні права сучасна теорія мусить наголошувати на взаємодії духу та матерії, ідей і досвіду. Вона мусить звести в єдину усі три традиційні школи юриспруденції - політичну (позитивізм), етичну (теорія природного права) і історичну (історична юриспруденція) - та створити інтегровану, єдину юриспруденцію. Сутнісну ознаку такої юриспруденції й слід вбачати в комплементарній концепції причинності у праві. Це означає, що потрібна більш складна система класифікації і характеристики сучасного права, яка буде спиратися не лише на типи економічного і політичного устрою, але також і на філософські, етичні, ціннісні, релігійні та інші критерії. Сучасна теорія права вимагає динамічного, а не статичного підходу.

Такі ж проблеми, як онтологічне місце права, семантика нормативного і дескриптивного підходів до права, каузальність та цілепокладання як види детермінації у праві, онтологічна революція у науці, оцінююча правосвідомість - потребують подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркс К. Экономические рукописи. 1857-1861 года. Критика политической экономии // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. -Т.46. -Ч.П. -М.: Прогресс, 1988. -488 с.
2. Кант И. Метафизика нравов в двух частях. -Ч.І. Метафизические начала учения о праве. -СПб.: Наука, 1998. -416 с.
3. Бергель Ж.-Л. Общая теория права. -М.: Издательский дом "Nota BENE", 2000. -576 с.
4. Вебер М. Избранные произведения. -М.: Прогресс, 1990. -808 с.
5. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Сочинения: В 2-х т. -Т.2. -М.: Прогресс, 1991. -418 с.

Надійшла до редакції 10.02.2005

ДУДЧЕНКО В.В. КОНЦЕПЦИИ ПРИЧИННОСТИ В ПРАВЕ

Раскрываются источники, сущность, цель и практическое значение комплементарной концепции причинности в праве.

DUDCHENKO V.V. CONCEPT OF CAUSALITY IN THE LAW

Sources, essence, the purpose and practical value complementary concepts of causality in the law are opened.

І.П. ЗЕЛЕНКО

Кіровоградській юридичній ін-т Національного університету внутрішніх справ

УДК 17.022.1:340.143

СУЧАСНЕ НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАНДАРТІВ ПОВЕДІНКИ ЮРИСТА-ПРОФЕСІОНАЛА¹

Виконаний аналіз юридично-технічних особливостей окремих деонтологічних норм.

Сучасний стан юридичної практики характеризується зростанням обсягів правової інформації та поглибленням професійної спеціалізації, відповідно до чого відбувається й ускладнення системи соціальних, зокрема, етичних норм, що регламентують професійну діяльність юристів [1, с.202]. Це, у свою чергу, регламентує потребу у розробці наукових уявлень про моральні аспекти юридичної діяльності, як універсального характеру (загального для

всіх галузей правової практики), так і спеціальних, стосовно кожної конкретної сфери правотворчої, правозастосовчої або правоохоронної діяльності.

Ця проблема не є новою для філософії, соціології, теорії права та юридичної деонтології. Її дослідженням займалися, зокрема, Н.В. Аграновська, С.С. Алексєєв, С.І. Братнік, В.Л. Васильєв, В.Н. Кудряцев, В.Г. Лихолоб, В.П. Сальников, О.Ф. Скакун, С.С. Сливка та ін. Слід зазначити, що останнім часом спостерігається процес трансформації деонтологічних, культурних вимог, що висуваються до професійних якостей та поведінки юристів у праві [2, 3]. Ця стаття є спробою, по-перше, обґрун-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Фандалок О.В. (Кіровоградський юридичний ін-т НУВС).

тувати свою позицію про доцільність нормативно-правового регулювання вимог, що висуваються до професійної поведінки юристів, по-друге, з'ясувати оптимальні межі такого регулювання і, по-третє, висловити пропозиції про деякі механізми та елементи юридичної техніки, що забезпечуватимуть застосування деонтологічних норм у точній відповідності з їхнім соціальним призначенням. Таке завдання аналізу юридично-технічних особливостей деонтологічних норм поставлено у вітчизняному фаховому дослідженні вперше.

Передусім, необхідно відзначити, що професійна етика юристів, як і духовність і моральність будь-якого індивіда або соціальної групи, формується суспільством, його ціннісними установками, принципами і нормами. Вона є показником розвитку громадянського суспільства, і об'єктивно має моральний характер в силу ціннісної основи правової системи, відбиття в ній пріоритетних (з позицій суспільної моралі) об'єктів, що вимагають захисту з боку суспільства і держави. Етичні передумови функціонування правової системи України визначаються закріпленими в Конституції України правами і свободами громадян, режимом законності, верховенства права і гарантіями правосуддя [4, с.66].

Крім того, вимоги до професійної поведінки юристів закріплені на міжнародно-правовому рівні: в Кодексі службових осіб з підтримання правопорядку, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 17.12.1979 р., Основних принципах етики поліцейської служби, затверджених 9.05.1979 р. резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи, Основних принципах, що стосуються ролі юристів, прийнятих Восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності і поводженню з правопорушниками 7.09.1990 р. та ін. [3, с.322-324]. Існування загальновизнаних світових і регіональних стандартів визначає необхідність їх імплементації у чинне національне законодавство, як з формальної точки зору (в силу Закону України "Про чинність міжнародних договорів на території України" від 10.12.1991 р. [5]), так і з позицій прагнення України інтегруватися у світове співтовариство.

Відсутність нормативного закріплення необхідних вимог до морально-ділових якостей юристів ускладнює здійснення цілеспрямованої кадрової політики. Адже чинне трудове законодавство, за загальним правилом (виключення розглядатимуться нижче) не припускає відмови у прийнятті на роботу, або ж звільнення з роботи у зв'язку з моральними вадами особи. Безумовно, керівники, здійснюючи добір та розстановку кадрів приймають до уваги особисті якості підлеглих, але ж потреба у легалізації та підвищенні об'єктивності подібних критеріїв кадрового менеджменту є очевидною.

Не можна не відзначити той факт, що окремі моральні та інші деонтологічні вимоги до юристів вже зараз знайшли своє нормативне закріплення в цілій низці законів і підзаконних актів і вимагають подальшої деталізації, а також розробки механізмів практичної реалізації. Наприклад, положення ст.ст.7, 9, 15 Закону України "Про адвокатуру" від 17.12.1992 р. [6], що закріплюють, зокрема, обов'язок адвоката бути чесним і принциповим, справедливим і уважним до людей та ін.; ст.46 Закону України "Про прокуратуру" від 05.11.1991 р. [7], що визначає наявність необхідних моральних і ділових якостей як обов'язкову умову прийняття на роботу в органи прокура-

тури; ст.3 Закону України "Про міліцію" від 20.12.1990 р. [8], згідно до якої повага до особистості і соціальна справедливість є принципами діяльності міліції; п.11 Положення "Про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 29.07.1991 р. [9, с.133], за яким забезпечення можливостей для культурного і морального зростання підлеглих поставлене в обов'язок їхнім безпосереднім начальникам. За порушення означених норм Законом "Про адвокатуру", Положенням "Про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну колегію адвокатів", дисциплінарними статутами прокуратури і МВС передбачена дисциплінарна відповідальність, існує і порядок дисциплінарного провадження по фактах порушення вимог, що висуваються до професійної діяльності. Наявність у законодавстві неконкретизованих етичних вимог при цілком конкретних санкціях за їхнє порушення створює передумови для необґрунтованого переслідування в дисциплінарному порядку окремих працівників юридичних відомств і, навпаки, дає можливість заперечувати цілком обґрунтоване застосування таких санкцій.

Таким чином, необхідність нормативної регламентації етичних вимог до професійної діяльності юристів визначається об'єктивно закладеною в праві моральною основою юридичної практики, існуванням загальновизнаних світових і регіональних (європейських) стандартів в цій області, потребою у створенні конкретизованих нормативних підстав для реальної практики роботи з кадрами, недостатньою конкретизацією норм деонтологічного характеру, що містяться у чинному законодавстві України.

Актуальність правотворчої роботи у зазначеному напрямку у нинішній час усвідомлюється більшістю фахівців в Україні, однак концепції, бачення майбутнього інституту деонтологічних правових норм характеризуються значною різноманітністю.

По-перше, принципово важливим уявляється питання про коло суспільних відносин, що мають регулюватися подібними нормами. Слід відзначити, що серед авторів перших спеціалізованих деонтологічних нормативних актів переважає точка зору про те, що вони повинні містити вимоги професійної етики (Так, наприклад, на V Пленумі Ради Союзу юристів України 25.02.2000 р. прийнятий Проект Правил Професійної етики юристів [10]; Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури 2.10.1999 р. схвалені Правила адвокатської етики [11]; Рішенням колегії МВС України 5.10.2000 р. № 7 км/8 схвалено Етичний кодекс працівника органів внутрішніх справ України [12, с.4-5]). Разом із тим, спрямування нормативного впливу всіх вище наведених проектів не вичерпується одними лише морально-етичними аспектами. Так, п.1 розділу 3 Правил Професійної етики юристів передбачає, що «затверджуючи правові основи конституційної єдності системи державної влади, юристи своєю діяльністю сприяють реалізації принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову, допомагають забезпечувати їхню взаємодію і співробітництво».

Уявляється, що принцип розподілу влади несе не тільки моральне, скільки політичне навантаження і направлений, передусім, на забезпечення функціонування демократичних інститутів у державі, інколи, за свідцтвом демократичних політиків, навіть завдаючи певну шкоду моральному клімату у суспільстві.

Не має етичного змісту і ч.2 ст.14 Правил адвокатської етики, що встановлює, що «реклама допускається в формі розміщення оголошень, інформаційних повідомлень та інших рекламних матеріалів в періодичних виданнях, довідниках, інформаційних бюлетенях, інших друкованих виданнях, а також трансляції рекламних матеріалів по радіо і телебаченню».

Наведена норма переслідує мету забезпечення підконтрольності реклами адвокатської діяльності, профілактики порушень законодавства, що забезпечує добросовісну конкуренцію на ринку адвокатських послуг, однак з етичними аспектами роботи адвоката має лише опосередкований зв'язок.

Те ж саме можна сказати і про п.6.9 проекту професійно-етичного Кодексу співробітника органів внутрішніх справ, що закріплює естетичну норму: відповідальність за неакуратне носіння форменого одягу.

Виходячи з наведених міркувань, уявляється, що приведені і подібні їм нормативні акти регламентують весь спектр деонтологічних вимог, що висуваються до юриста і мали б називатися Деонтологічними Кодексами Юриста (адвоката, співробітника органів внутрішніх справ) або Кодексами професійної поведінки, при цьому поведінка виступала б у якості родового поняття по відношенню до діяльності, охоплюючи виконання не тільки дій зі здійснення посадових повноважень (виконання трудових обов'язків), але й інших дій відносно осіб, пов'язаних з юристом по службовим питанням.

Іншим істотним моментом, що вимагають теоретичного осмислення при розробці актів, регулюючих професійну поведінку юристів, є сукупність прийомів і засобів правового впливу, що мають в них застосовуватись. Спостерігається три основних підходу до даної проблеми.

Перший полягає в тому, щоб закріпити в деонтологічних актах основні принципи, правові, політичні і моральні доктрини, якими повинен керуватись юрист в своїй діяльності. Саме такий підхід відбито в Проекті Правил Професійної етики юристів та в Етичному Кодексі працівника внутрішніх справ України. Норми зазначених документів носять рекомендаційний, програмний характер, формулюючи головні напрямки взаємодії юриста і суспільства, юриста і держави, юриста і інших представників юридичної професії.

Дещо інша концепція покладена в основу Правил адвокатської етики, автори яких пішли шляхом створення норм чітко вираженого регулятивного або охоронного характеру, у яких відбиті межі дозволеної поведінки або визначені склади дисциплінарних проступків.

Комбінацію програмних, декларативних, регулятивних і охоронних норм ми можемо зустріти в Кодексі честі рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ Російської Федерації, затвердженого наказом міністра внутрішніх справ РФ від 19.11.1993 р. [13, с.293-295]. Уявляється, що саме така юридична техніка найбільш чітко відповідає меті нормативного впливу на професійну поведінку юристів, дозволяючи поєднати виховний вплив загальних, принципівих положень з безпосередньою (в тому числі примусовою) реалізацією конкретних деонтологічних вимог. При цьому, однак, програмні положення

повинні бути чітко розмежовані з регулятивними і охоронними шляхом їх закріплення в різних статтях нормативного акту, причому охороні норми повинні містити посилання на акти, що передбачають санкції за їхнє порушення (здебільшого, до дисциплінарних статутів відповідних відомств).

Достатньо істотною уявляється проблема регулювання позаслужбових відношень юристів, спроби якого ми можемо зустріти в ст.11 Правил адвокатської етики. Розширення сфери дисциплінарної відповідальності на приватне життя юристів є неприпустимим і суперечить не тільки принципам трудового законодавства, але й елементарним основам здорового глузду, і тут ми повністю солідарні з позицією В. Володарського, який виступив з різкою критикою зазначеної норми [14, с.9]

Безперечно, за першими спробами врегулювання деонтологічних вимог мають бути здійснені наступні, більш удосконалені, і при створенні цих нормативних актів буде враховано досвід теоретичного аналізу, а також плування і практичного застосування розглянутих положень законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О.Ф., Овчаренко И.Н. Юридическая деонтология. -Х.: Консум, 1999. -304 с.
2. Несімко О.Д., Сливка С.С., Штангрет М.Й. Сучасна особа юриста. -Львів: Львівськ. ін-т внутр. справ, 1997. -116 с.
3. Грицаєв М.К. Права людини і професійні стандарти для юристів. -К.: Либідь, 1996. -457 с.
4. Бару М. Правове регулювання трудових відносин: закон, мораль, справедливість // Право України. -1998. -№ 2. -С.66-68.
5. Закон України "Про дію міжнародних договорів на території України" від 10.12.1991 р., № 1953-ХІІ // ВВР України. -1992. -№ 10. -Ст.137.
6. Закон України "Про адвокатуру" від 17.12.1992 р., № 2887-ХІІ // ВВР України. -1993. -№ 9. -Ст.62.
7. Закон України "Про прокуратуру" від 05.11.1991 р., № 1789-ХІІ // ВВР України. -1991. -№ 49. -Ст.134.
8. Закон України "Про міліцію" від 20.12.1990 р., № 565-ХІІ // ВВР України. -1991. -№ 4. -Ст.20.
9. Бойко В.Ф. Збірник нормативних актів України з питань правопорядку. -К.: Либідь, 1993. -882 с.
10. Проект Правил Професійної етики юристів // Юридична практика. -2000. -№ 16. -С.4-6.
11. Правила адвокатської етики // Юридичний вісник України. -1999. -№ 46. -С.18-24.
12. Етичний кодекс працівника органів внутрішніх справ України // Іменем Закону. -10.10.2000. -№ 44.
13. Профессиональная этика сотрудников правоохранительных органов: Учебное пособие /Под ред. А.В. Опалева, Г.В. Дубова. -М.: «Щит-М», 1997. -321 с.
14. Володарский В. Норма и отклонение или непрактическая адвокатская этика // Юридическая практика. -2000. -№ 16. -С.8-12.

Надійшла до редакції 28.04.2005

ЗЕЛЕНКО И.П. СОВРЕМЕННОЕ НОРМАТИВНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СТАНДАРТОВ ПОВЕДЕНИЯ ЮРИСТА-ПРОФЕССИОНАЛА

Выполнен анализ юридическо-технических особенностей отдельных деонтологических норм.

ZELENKO I.P. MODERN NORMATIVE REGULATION OF STANDARDS OF THE LAWYER-PROFESSIONAL BEHAVIOR

The analysis of legal and technical features separate deontology norms is executed.

В.О. КРОЛЕНКО

Донецький юридичний інститут МВС при ДонНУ

УДК 342.951:339.972(477)

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ¹

Аналізуються недоліки поточного законодавства в сфері розробки, ухвалення та виконання державних цільових програм, зокрема, проблеми реалізації норм Закону України «Про державні цільові програми».

Ухвалення в 2004 р. Закону України «Про державні цільові програми» [1] стало новим етапом організаційно-правового забезпечення діяльності відповідних органів у сфері розробки, ухвалення та виконання (реалізації) державних цільових програм (далі – ДЦП). На жаль, правова база, що склалася в цій сфері, зокрема й вказаний закон потребують, на нашу думку, істотного вдосконалення. Недоліки у правовому забезпеченні адміністративних відносин у сфері ДЦП потребують на докладний аналіз. Адже саме їх усунення слід вважати одним із найбільш дієвих механізмів боротьби із злочинами та правопорушеннями в сфері ДЦП. Цю проблему слід вважати дуже актуальною для України, насамперед урахувавши значну кількість зловживань саме в сфері ДЦП, які в останні роки нанесли державі колосальних збитків, гальмували розвиток пріоритетних напрямків вітчизняного господарства та соціально-культурної сфери.

Відомості про такі недоліки можна отримати, насамперед, використовуючи порівняльний аналіз різних актів, що регулюють правовідносини в сфері ДЦП, аналітичні матеріали та думки окремих фахівців із цього приводу. До цього часу питань вдосконалення нормативно правової бази в цій галузі торкалися лише декілька дослідників та практиків, зокрема, Л.І. Дідківська, Л.С. Головка, І.А. Малярчук, В.С. Пода, Ю.О. Тищенко, але їх думки мали насамперед прогностичний характер; час, що пройшов після змінення відповідного законодавства, дозволяє проаналізувати вказані питання виходячи, зокрема, з тих потреб, що виникають при реалізації відповідних адміністративно-правових норм.

Як зауважує І.А. Малярчук, Україні не вдалося досягти належного рівня вирішення проблеми програмного

регулювання економіки, що зумовлено низкою суб'єктивних і об'єктивних чинників, зокрема, перманентною адміністративною реформою та неузгодженістю міжвідомчих інтересів, а процес формування державних програм набув значною мірою неконтрольованого характеру [2]. Це багато в чому пояснюється й недосконалістю чинної правової бази. В.А. Демьохін визнає наявність чисельних зауважень до Закону України «Про державні цільові програми», які «відносяться до питань виконання, визначення функцій та фінансування» ДЦП [3].

На думку фахівців, означений Закон потребує внесення кардинальних змін, що мають стосуватися численних прогалин, зокрема, щодо визначення і розподілу повноважень державних органів управління, замовників і виконавців програм. На законодавчому рівні норми мають визначати процедурні засади формування, реалізації й контролю за виконанням державних цільових програм, оцінки досягнутих результатів та впровадження їх у повсякденне життя, відповідальність суб'єктів програмного процесу за його порушення [2].

На думку народних депутатів І.О. Зайця, Ю.А. Кармазіна, положення Закону України «Про державні цільові програми» є такими, що обмежують повноваження депутатів Верховної Ради України (далі - ВРУ), оскільки суб'єктом законодавчої ініціативи щодо законів про загальнонаціональні цільові програми є виключно Кабінет Міністрів України (далі - КМУ) [3]. Висловимо думку, що саме ці положення закону є повністю логічними та мають підґрунтя на конституційному рівні. Повноваження КМУ із розробки загальнонаціональних програм є конституційними (ст.116 Основного Закону), отже саме КМУ має бути в цих випадках суб'єктом законодавчої ініціативи. Інші програмні закони, наприклад, «Про державний бюджет», вносяться до ВРУ саме за нормами Бюджетного кодексу та виключно КМУ.

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Бабін Б.В. (ДЮІ МВС при ДонНУ).